

Inspektion av Kriminalvården, anstalten Visby, den 4 juni 2013

Inledning

På uppdrag av chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura genomförde tf. enhetschefen Gunilla Bergerén tillsammans med föredragandena Elisabeth Sjöblom och Lars Olsson en oanmäld inspektion av Kriminalvården, anstalten Visby, den 4 juni 2013. Samtidigt som anstalten inspekterades häktet Visby (dnr 2767-2013). I nära anslutning till inspektionerna av anstalten och häktet inspekterades även Polismyndigheten i Gotland, arresten i Visby (dnr 2573-2013) och avdelning B vid Psykiatriska kliniken i Visby (dnr 2756-2013).

Inspektionen är en del av JO:s uppdrag att fullgöra de uppgifter som ankommer på ett nationellt besöksorgan (national preventive mechanism, NPM) enligt det fakultativa (frivilliga) protokollet den 18 december 2002 till Förenta nationernas konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes med att verksamheten i anstalten och häktet presenterades av vakthavande befälet och stf. kriminalvårdschefen Johan Thun samt rättsvårdaren och frivårdsinspektören Inger Klintlöf. Därefter förevisades anstaltens och häktets lokaler vid en rundvandring. Samtal fördes med intagna och med personal. En översiktlig granskning av handlingar genomfördes. Inspektionen avslutades med en genomgång av iakttagelserna m.m. med ovan nämnda.

Iakttagelser m.m. under inspektionen

Organisation m.m.

Sedan 1998 återfinns Kriminalvårdens lokaler i samma byggnad som polishuset i centrala Visby. Anstalten Visby delar lokaler med häktet Visby men intagna i häkte och anstalt hålls avskilda från varandra.

Anstalten är placerad i Kriminalvårdens säkerhetsklass 2. Den har fem platser och är därmed den minsta anstalten i landet. Vid inspektionen var tre personer intagna i anstalten. Medelbeläggningen för varje månad har enligt Kriminalvårdens statistik

för åren 2012 och 2013 legat på mellan en och fem intagna. Enligt anstalten är beläggningen för 2013 runt 75 %.

Tidigare har anstalten främst tagit emot intagna som av olika skäl varit i behov av skydd (se t.ex. protokollet från JO:s inspektion i september 2005 av Kriminalvårdsmyndigheten Visby, dnr 3875-2005). Enligt anstalten har man också tidigare haft en särskild inriktning på att ta emot intagna dömda för våld i nära relationer som deltagit i behandlingsprogrammet IDAP (integrated domestic abuse programme). I dag finns enligt anstalten inga särskilda principer för vem som placeras där.

Enligt anstalten avtjänar en intagen maximalt ett till ett och ett halvt år av sitt straff i anstalten. Att vistas längre tid i anstalten anser man inte vara lämpligt, bl.a. på grund av bristen på organiserad sysselsättning.

Anstalten har självförvaltning vilket innebär att de intagna är ansvariga för sysslor som städning, tvätt, beställning av matvaror samt matlagning. Intagna vistas i gemensamhet varje dag mellan upplåsning kl. 07.00 och inlåsning kl. 18.45. Intagna kan beställa varor från en kiosk tisdagar och fredagar.

Bemanning och bemötande

I anstalten och häktet tjänstgör ungefär 20 personer. Kriminalvårdarna tjänstgör både i anstalten och häktet: man använder sig av turlistor där en del turer för innebär tjänstgöring i häkte och andra tjänstgöring i anstalt. Vid behov assisterar och täcker personal på de olika turerna för varandra. Ett vakthavande befäl ansvarar för både anstalten och häktet. Tre personer arbetar nattetid, varav en alltid är vaken. Alla intagna i anstalten får en kontaktman.

Intagna beskrev att kontakten med anstaltens personal är mycket begränsad förutom den rutinmässiga upp- och inlåsningen, överlämning av matvaror och promenad. De uppgav att de i huvudsak på egen hand vistas i gemensamhet dagtid och det t.ex. är sällsynt att vårdare kommer och samtalar med intagna. De upplevde inte avsaknaden av vårdare som ett problem.

Det framkom inga uppgifter om att intagna utsatts för kränkande behandling av personal. I samtal med intagna framkom en frustration med hur kontaktmannarollen ibland utövades.

Inskrivning och information om rättigheter

Det finns skriftliga rutiner för inskrivning och ankomstsamtal med intagna. Vid ankomstsamtal går bl.a. frågor om brandskydd, regelverket för verkställighet, sjukvård och programverksamhet igenom med den intagne. Att informationen lämnats signeras. Det finns även skriftliga lokala ordningsregler (reviderade 2012-08-31).

Bostadsrum och gemensamma utrymmen

Anstalten är belägen på samma våningsplan som häktet. Det finns ett mindre gemensamhetsrum med soffa och tv, matplatser och pentry samt ett litet kombinerat datorrum och förråd. Bostadsrummen saknar toalett.

Mellan anstaltens och häktets lokaler finns ett sysselsättningsrum (verkstaden) avsett för eftermiddagarnas aktiviteter. Verkstaden är låst, dvs. intagna kan inte komma in i verkstaden utan personal. I anslutning till verkstaden finns två kontorsliknande utrymmen: ett rum för studier samt ett rum med dator och telefon. Verkstadsutrymmena var påfallande stökiga och såg inte ut att ha städats eller ställts i ordning på länge.

Frågan om bristande ljusinsläpp i anstalten på grund av konstruktionen av insynsskydd mot polishuset aktualiserades efter en anmälan av intagna år 2004 samt vid inspektionen av Kriminalvården Visby 2005. Dåvarande JO Nordenfelt beskrev anstalten som mörk och instängd. Hon uppmanade Kriminalvårdsmyndigheten att så snart som möjligt vidta ytterligare åtgärder för att öka inflödet av dagsljus (JO:s ämbetsberättelse 2006/07 s. 136).

Vid inspektionen föreföll ljusinflödet vara relativt gott, och intagna i anstalten sade att de inte upplevde ljusinflödet som problematiskt.

Vistelse i avskildhet

Intagna i anstalten som hålls avskilda från övriga intagna placeras i något av häktets bostadsrum. De har ingen kontakt med andra intagna och kan inte vistas i gemensamhet. Fram till och med juni 2013 har fem intagna hållits avskilda från övriga intagna. Under 2012 blev ingen intagen avskild från övriga intagna.

Några intagna i anstalten hade kort före inspektionen varit placerade i avskildhet. Enligt anstalten kan det vara svårt att återföra en intagen som blivit placerad i avskildhet till anstalten. Det framkom att det är relativt vanligt förekommande att intagna av olika anledningar inte kan vistas tillsammans med andra intagna i anstalten och därmed måste flyttas från anstalten.

I häktet finns en observationscell som vid behov också kan användas för intagna i anstalten. För närmare beskrivning, se protokollet från inspektionen av häktet (dnr 2767-2013).

Möjlighet till daglig utomhusvistelse

Intagna i anstalten erbjuds två utomhuspromenader per dag: mellan kl. 12.00 och 13.00 och mellan kl. 17.00 och 17.50. Anledningen till den ökade möjligheten till utomhusvistelse jämfört med 4 kap. 1 § fängelselagen (2010:610) minimiregel om en timme är enligt anstalten bristen på sysselsättning och aktiviteter.

Anstalten har en promenadgård på taket på ca 15 gånger 20 meter. Större delen av promenadgården är täckt av tak. Det finns några rabatter och en basketkorg samt ett trasigt bordtennisbord. Det är inte möjligt att se ut över anstaltens omgivningar från

promenadgården. Det enda sättet för intagna att komma upp till promenadgården är via en smal, brant trappa med tjugo trappsteg (se även protokollet från inspektionen av häktet, dnr 2767-2013).

Kontakt med omvärlden

Det finns ett besöksrum som är gemensamt för anstalten och häktet. Intagna i anstalten får ta emot besök på helger. Det finns ingen besökslägenhet.

Intagna får ringa på dagtid utanför arbetstid på vardagar samt hela dagarna på helgen. Anstalten besöks av NAV-medarbetare. Det finns inte några besöksgrupper.

Sysselsättning och aktiviteter

Arbetstiden i anstalten är från kl. 8.00 till kl. 11.00 samt kl. 14.00 till kl.16.30. Intagna i anstalten har självförvaltning. Ansvaret för matlagning, köks- handräckning, städning och tvättuppgifter roterar mellan de intagna. Det finns skriftliga arbetsbeskrivningar för de olika ansvarsområdena. På arbetstid ska den intagne även t.ex. bädda sängen och hålla ordning och städa i sitt bostadsrum.

Intagna kan bedriva studier i anstalten. En intagen sade att hans möjligheter att studera försenats på grund av att kontaktmannen inte assisterat honom tillräckligt.

I anstalten finns ett antal behandlingsprogram, bl.a. återfallsprevention, BSF (beteende, samtal, förändring) och PFL (Primed for life).

Intagna ansåg att självförvaltningen fungerar väl. Däremot uppgav de att sysselsättning i verkstaden på eftermiddagarna snarare är undantag än regel då den gemensamma sysselsättningen ställs in de flesta dagar. Intagna uppgav att personalen som ansvarar för sysselsättning ofta saknar särskild kompetens i att leda sådana sessioner. Detta medförde att de organiserade aktiviteter som ändå äger rum enligt de intagna oftast är mer av pysselkaraktär, som att lägga pärlplattor och rita i ritblock.

Anstaltens fritid är mellan kl. 16.30 och 18.45 samt helger. Det finns ett gym med olika motions- och styrketräningsmaskiner som intagna har tillgång till på morgonen och kvällen.

Anstalten och häktet delar på några skåp med böcker och tidningar och enligt anstalten besöks anstalten av stadsbiblioteket varannan vecka. Intagna sade att besöken från stadsbiblioteket inte är så täta i praktiken.

Hälso- och sjukvård

Hälso- och sjukvården är gemensam för häkte och anstalt. Sjuksköterska tjänstgör 25 % och är enligt anstaltens rutiner tillgänglig för intagna två timmar två dagar i veckan. En läkare (psykiater) tjänstgör fredag förmiddag.

Intagna som vill träffa sjuksköterskan fyller i en blankett med begäran om att träffa sjuksköterska och lämnar denna till vårdare i samband med frukosten.

Intagna beskrev att de efter någon eller några veckor blivit uppsökta av sjuksköterska för hälsointervju. En intagen ansåg att det var olämpligt att fylla i anledningen till att man ville ha kontakt med sjuksköterskan på en blankett som vårdare kunde läsa och efterlyste ett system som i högre grad skulle ta hänsyn till den enskildes integritet.

Avslutande genomgång

JO:s medarbetare gick igenom iakttagelserna m.m. från inspektionen.

Anstalten anförde bl.a. följande. Bristande sysselsättning är ett problem i anstalten. Angående anstaltens profil på intagna kan det finnas anledning för Kriminalvården att överväga att i huvudsak ha en inriktning på manliga intagna med hemvist på Gotland. Det skulle bl.a. underlätta permissioner och minska långa restider. Även utslussningsåtgärder skulle kunna planeras på ett annat sätt.

Vid protokollet

Lars Olsson

Justeras den 4 september 2013

Gunilla Bergerén

Jag har tagit del av protokollet. Av detta framgår att anstaltslokalerna är förhållandevis små, att möjligheterna till sysselsättning är begränsade och att anstalten själv ifrågasätter lämpligheten av längre placeringar av intagna än ett år. Det framgår också att intagna ibland inte stannar mer än några dagar i gemensamhet med övriga intagna i anstalten pga. att olämpliga konstellationer uppstår.

Med anledning av dessa förhållanden finner jag anledning att påminna om några grundläggande principer som kommer till uttryck i fängelselagen. Enligt 1 kap. 5 § ska verkställigheten utformas så att negativa följder av frihetsberövandet motverkas. Enligt 2 kap. 1 § andra stycket ska, i den utsträckning det är möjligt, hänsyn tas till den intagnes behov av sysselsättning, omvårdnad och av en lämplig frigivningsplanering vid beslut om placering.

Det är angeläget att Kriminalvården vid överväganden i fråga om anstaltsplacering gör en noggrann bedömning av den intagnes behov och om placeringen i sig kan få negativa följder för den intagne. Vid placering i anstalten Visby är detta särskilt viktigt eftersom det inte finns någon möjlighet till differentiering av de intagna under vistelsen där. Det är även angeläget att anstalten ser till att utbudet av

aktiviteter för intagna utökas, inte minst möjligheterna till meningsfull organiserad sysselsättning.

För övrigt föranleder protokollet inte några ytterligare åtgärder eller uttalanden från min sida.

Elisabet Fura